

Мр Огњен Вујовић*

ИНЈУРИЈА КАО ДЕЛИКТ

Iniuria је од раних времена била знак противправности. Управо је због тога означавала пра *crimen*. Током процеса издвајања световне инјурије из пра кримена, настаје облигационо право и истовремено настаје инјурија као деликт. У времену доношења Закона XII таблица не може бити деликта увреде, а не може бити ни клевете. Како да их буде када реч још увек није секулари зована? Кључну улогу, приликом разградње деликта инјурије, је одиграла по треба за правно језичком формулацијом специфичних телесних повреда, преко посебних стандардизованих правних формула (*membrum ruptum* и *os fractum*). Ова стандардизација има тежњу да, типичним случајевима, преко посебних формула, постепено подари посебне заштитне објекте и да тако формира по себне деликте. Међутим, овде она никада није довршила тај процес.

Кључне речи: *Iniuria*. Пра *crimen*. *Membrum ruptum*. *Os fractum*. Увреда.

1. ПИТАЊА

Аристотел, као отац научне логике, говори да треба постављати једноставна питања и на њих пружати што једноставније одговоре. Стога, овом приликом, треба поставити следећа питања:

Да ли је инјурија могла представљати некакав концепт противправности?

Да ли је инјурија била пра-*crimen*?

Да ли је инјурија била посебан деликт?

Да ли је инјурија у најранијим временима (пре и у Закону XII таблица) означавала и деликт увреде?

Ова питања треба искористити за разраду хипотеза изнетих у чланку „Корени деликата *iniuria* и *convicium*“.¹ Оне свакако нису

* Аутор је асистент Правног факултета Универзитета у Приштини Косовска Митровица, ogvojovic@yahoo.com.

¹ Огњен Вујовић, „Корени деликата *iniuria* и *convicium*“, *Анали Правног факултета у Београду* 2/2010.

биле довољно поткрепљене и образложене, што је вероватно, са своје стране, изазвало полемику,² али је у међувремену нешто од тих претпоставки доживело надградњу.³

Катанчевић је у полемици изнео две методолошке примедбе: у једној тврди да је приликом тумачења инјурије употребљена неадекватна лингвистичка метода,⁴ а у другој одриче могућност коришћења еволутивног метода у проучавању римских деликата.⁵ На тим методолошким опредељењима почивају два његова става: једним се противи било каквој могућности постојања пра-*crimen* категорије,⁶ а другим каже да интереси патер фамилијаса (као заштитни објекат) нису оно што би инјурију могло одвојити од осталих деликата.⁷

2. ЛИНГВИСТИЧКИ МЕТОД

Потребно је изнети разлоге који указују на то да закључак о некаквој „слепој“ примени језичког метода није примерен.⁸ Наиме, Катанчевић каже: „Они греше када полазе од тога да је деликт инјурије све оно за шта се у изворима на било који начин и у било ком контексту везује реч *iniuria*. Уколико бисмо применили такав језички метод поменутих аутора на проучавање древних правних текстова, свакако бисмо дошли до апсурда“.⁹

² Вид. Андреја Катанчевић, „О пореклу врста деликата“, *Анали Правног факултета у Београду* 1/2011.

³ Вид. Огњен Вујовић, „Инјурија и телесне повреде у Закону XII таблица“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* 1/2011.

⁴ А. Катанчевић, (2011), 415-417.

⁵ „Такође нема доказа да су се римски деликти развијали једни из других на еволутиван начин“, *ibid.*, 419.

⁶ А. Катанчевић, (2011), 415 и даље.

⁷ *Ibid.*, 417 и даље.

⁸ Катанчевић, приликом разматрања деликта *iniuria* у Закону XII таблица користи Шелову реконструкцију, А. Катанчевић „*Iniuria alteri facta* преткласичног римског права“, *Анали Правног факултета у Београду* 1/2010, 289, *Tab. VIII 4: Si iniuria(m) alteri faxit viginti quinque poene sunt*. С друге стране, истраживање у чланку „Корени деликата *iniuria* и *convicium*“ је наслоњено на Брунсово (*Brunns*) решење, О. Вујовић, (2010), 265 фн. 16. Брунсова реконструкција је коришћена и у чланку „Инјурија и телесне повреде у Закону XII таблица“, О. Вујовић, (2011), 414 (*Tab. VIII 4. Si iniuriam faxit, viginti quinque poenae sunt*). Чини се, пак, да Казер (*Kaser*) не прихвата, као потпуно тачно Гелијево сведочанство (*Aulus Gellius, Noctes Atticae* 20. 1. 12) о *iniuria* Закона XII таблица. Он полази од *Si iniuriam alteri fax sit, XXV poenae sunt*, Мах Казер, *Roman Private Law* (transl. R. Dannenbring), *Pretoria* 1980³, 256. Међутим, приликом разматрања природе одредбе која се налази у *Tab. VIII 4.* није битно којој ће се реконструкцији приклонити. То је зато што је лингвистички метод немоћан пред овим питањем.

⁹ А. Катанчевић, (2011), 415-416. Он даље коментарише: „Вујовић иде чак толико далеко да тврди да: ‘За архаично право о инјурији постоји јасна потврда и

Чини се, међутим, да управо Катанчевић користи искључиво језички метод. Он у одредби о *iniuria* у Закону XII таблица види само својеврсну фразу која указује на деликт увреде.¹⁰ Међутим, не види се како би формулација *si iniuria(m) alteri faxit* дозвољавала неко уско значење о коме он говори. Реч *iniuria* и даље поседује опште значење.¹¹ У комбинацији са *alteri*, опет остаје неодређена. У оваквом језичком контексту се не може добити уско значење. Зато су за тумачење ових израза много битнији законски¹² и друштвени од језичког контекста. С друге стране, прилично је заводљиво да се извуче закључак да баш због свог општег значења термин *iniuria* не може указивати на конкретне радње. Уколико нема конкретних радњи, онда нема ни посебног деликта.¹³ Како се не би упало у ову замку, потребно је образложити зашто неко сматра да је инјурија била посебан деликт и поред општег значења тог термина. Катанчевић то не чини, већ само констатује да се реч *iniuria* користила да означи противправност.¹⁴ Неко би помислио да он, у ствари, инјурију и не види као било какав посебан деликт.

доказ једино у оквиру *legis actio sacramentum in rem*'. При томе, он потпуно заборавља да је формула овог поступка сачувана у Гајевим *Институцијама*, у којима се такође помиње и деликт инјурије (Gaius, *Inst.* 3.220 225) за који се ни на који начин не везује виндикација“, А. Катанчевић, (2011), 415 фн. 9. На ову примедбу треба рећи да нико и не спори да Гајев извештај не може пружити потпун одговор на питање како је изгледала инјурија у најранијем периоду (пре Закона XII таблица). Да може, не би ни било потребно даље истраживање.

¹⁰ „Уколико се прихвати теза да реч *alteri* није вишак, онда се мора прихватити једино могуће решење, да је овде реч о фрази, која има посебно значење у односу на речи које је чине. Дакле, овај израз има сасвим уско и прецизно значење“, А. Катанчевић (2010), 290. „Тако долазимо до једноставног закључка да је деликт инјурија Закона дванаест таблица сасвим одређен и савременицима познат деликт, који штити не *тело*, већ *част* римског грађанина. На тај начин, ако бисмо желели да деликт инјурије дефинишемо речником савременог права, могли бисмо да употребимо једноставно реч ‘увреда‘“, *ibid.*, 293.

¹¹ Како то Даубе лепо примећује: „the formation of *in iuria* is too clear to admit of misinterpretation“, David Daube, „*Societas as Consensual Contract*“, *Cambridge Law Journal* 6/1936 1938, 402.

¹² Остале две одредбе Закона XII таблица које говоре о телесним повредама (*Tab. VIII 2* и *Tab. VIII 3*), али и одредбе у *Tab. VIII 1*. Чини се да одредбе у *Tab. VIII 1*, до сада нису коришћене за тумачење одредбе у *Tab. VIII 4.*, бар не на начин који ће бити споведен у овом чланку.

¹³ Чини се да Даубе не види могућност за постојање посебног деликта инјурије, већ сматра да је *iniuria* само реч која носи значење противправности, вид. фн. 47.

¹⁴ „Реч *iniuria* се у Закону дванаест таблица, као и каснијим изворима употребљава у смислу *противправно*, баш као што се и реч *ius* употребљава у смислу *право*“, А. Катанчевић, (2011), 416. Изгледа да Катанчевић овде одступа од својих ставова, вид. А. Катанчевић, (2010), 289 фн. 7 и *ibid.*, 294 295 фн. 26. Наиме, овде је он заступао став да је анахронизам тражити појам противправности у Закону XII таблица. Полај (*Pólay*), такође, упорно инсистира на том ставу.

Полај иде другим путем. Он полази од друштвено-идеолошког контекста и зато негира било какву могућност да су Римљани у архаичном периоду могли познавати било какав концепт противправности.¹⁵

Не може се порећи да је термин *iniuria* погодан да под њега буде подведено свако понашање којим се угрожава поредак. Квалификацију угрожавања поретка могу добити само понашања којима се угрожавају заштитни објекти који за поредак имају кључни значај. Зато категорија заштиног објекта добија специфичну тежину приликом приступања проблему почетака инјурије. До ока савременог истраживача је допрло везивање овог термина за угрожавање туђих својинских овлашћења, за неосновано потраживање туђег роба. Овај најстарији помен речи *iniuria* се не може узети здраво за готово. Катанчевић испоставља примедбу да се за деликт инјурију ни на који начин не може везати виндикација.¹⁶ Ова примедба не може, на прави начин, да уведе у проблем корена инјурије. Он се залаже за *правилнију* примену језичког метода, а затим потпуно занемарује значај најстаријег појављивања речи *iniuria* и то у оквиру тако значајног легисакционог поступка.

Катанчевић наводи: „Према Вујовићевом ставу, *iniuria vindicatio* је облик инјурије и акт којим је ‘повређен и морални простор породице и њен социјални статус, а тиме и морални интегритет и

¹⁵ Elmer Pólay, *Iniuria Types in Roman Law*, Budapest 1986, 16. Због овог везивања за конкретне друштвено идеолошке услове, Полај за *ius* и *iniuria* дозвољава само конкретне облике и конкретна значења, итд. О. Вујовић, (2010), 267-268). Полај у *iniuria vindicatio* види угрожавање патер фамилијаса, као шефа породичне задруге. Он сматра да је овде реч, не само о *iniuria vindicatio* роба, већ и детета које припада породичној задрузи, Е. Polay, 6. Он наводи и да Хаусманингер (*Hausmaninger*) у *iniuria vindicare* види најстарију форму инјурије, *ibid.*, 4 фн. 1. Иначе, и Полај *iniuria vindicatio* сматра првим обликом инјурије, *ibid.*, 5. Он кућну заједницу види као заједницу заштићену од стране разних божанстава, *ibid.*, 5 фн. 2. Зато се, каже он, након полагања заклетве у *legis actio sacramento*, има донети пресуда којом ће се утврдити која се од странака у спору криво заклела. Тим чином је она повредила божанства и кућну заједницу која је под њиховом заштитом, *ibid.*, 5. Он се придружује Казеру који породичној задрузи придаје три моћи: *manus, potestas* и *mancipium*, Е. Polay, 9. Полај наводи да је инјуријом у Закону XII таблица погођен патер фамилијас директно, или индиректно, преко угрожавања његовог *manus, mancipium* или *potestas*, Е. Polay, 71. Према његовом схватању, ни реч *ius* изворно не означава апстрактни концепт права, *ibid.*, 75. Оваква Полајева концепција је противречна. Он, с једне стране, не признаје инјурији било какво општије значење, а с друге, свим понашањима која подводи под овај термин, придаје заједнички и врло широк и значајан заштитни објекат. Наиме, у теорији је несорно да је патер фамилијас, у неку руку, представљао основни орган власти ондашњег римског друштва. Управљао је породичном задругом која је вршила све васпитне, образовне и економске функције тог друштва.

¹⁶ Вид. фн. 9.

социјални статус породичног старешине”¹⁷,¹⁷ па сматра да се за ове тврдње не може наћи ниједан доказ.¹⁸

Чином *противправног* присвајања туђег роба угрожени су свеукупни интереси породичне задруге и њеног представника патер фамилијаса. Патер фамилијас је, како су то досад истакли многи аутори, и првосвештеник породичног култа. Атак на њега је много више од простог угрожавања неког тамо појединца. Чини се да је управо зато код неоснованог виндицирања употребљен тако снажан термин као што је противправност (*iniuria*). Ово виндицирање је један од облика пракримена инјурије, јер угрожава саме темеље друштвеног поретка.¹⁹

¹⁷ А. Катанчевић, (2011), 417. Поред Полаја, идеју да је инјуријом повређен углед, друштвени статус појединца, изнео је и Joseph Plescia, „The Development of ‘iniuria’”, *Labeo* 23/1977, 271 фн. 2.

¹⁸ А. Катанчевић, (2011), 417. Роско Паунд каже да су у примитвном праву, чак и угрожавања иновинских интереса третирана као угрожавања части слободног човека, Roscoe Pound, „Interests of Personality (Concluded)”, *Harvard Law Review (HLR)* 5/1915, 449.

¹⁹ С друге стране, Полај закључује супротно: да инјурија није била тзв. примитивни деликт из кога су настали други деликти, Е. Pólay, 75. Зато се не може рећи, као што то Катанчевић чини, да су, приликом заузимања става о постојању пракримена, на било који начин слеђени Полајеви ставови, вид. А. Катанчевић, (2011), 415 и 419. Катанчевић, такође, негира могућност да је инјурија била праделикт. Он сматра да је праделикт исто што и неправда, *ibid.*, 414 416. Richard A. Bauman, „The interface of Greek and Roman Law: Contract, Delict and Crime”, *Revue Internationale de Droits L’antiquite* 43/1996, 39 62 као кључно питање, приликом проучавања међуутицаја грчког и римског права, види везу између контракта, деликта и кривичног дела. Сва три појма су, каже он, обухваћена праделиктом, *ibid.*, 41. Ова хетерогена пракатегорија је била опремљена једном санкцијом, осветом, сматра Бауман (исти аутор истиче како је управо он сковао термин *Urdelikt*, *ibid.*, 41 фн. 5). Чим се јавила композиција, каже он, настао је контракт. Затим, подвлачи Бауман, након настанка разлике између компензаторних и некомпензаторних санкција, издваја се и кривично право, *ibid.*, 41 42. Лако је видљиво да Бауман сматра да је разградња ове категорије започела са разградњом санкција. Он уопште не узима у разматрање инјурију, па ни *iniuria vindicatio* приликом формирања појма праделикта.

Питање пракримена захтева подробније истраживање за које овде нема места (за корен свих прекршаја више одговара назив пра *crimen*, јер кривична дела чине најзначајнији део противправних понашања). Као што се из Баумановог приказа може видети, проблем пракримена отвара вечито питање. Питање настанка прве облигације. Међутим, као што је то истакнуто на другом месту (О. Вујовић, (2011), 414 и даље), санкције никако нису могле покренути процес издвајања посебних деликата из *световне* инјурије. Исти закључак може бити примењен и на пракримен. Дакле, „процесни“ разлози јесу стварали материјално право, али другим путем. Не путем санкција, већ путем стандардизованих правних формула. Прво што човек ради када негодује, када улази у спор са неким (без обзира пред каквим органом се тај спор одигравао) јесте да опише начин на који је повређен (туђу противправну радњу и њену последицу). Само на тај начин се долази до свести о посебном заштитном објекту који је угрожен неком од описаних радњи. То разликовање заштитних објеката, затим доводи до разликовања

Што се лингвистичког метода и пракримена тиче, Катанчевић наводи: „Они покушавају да нађу најмањи заједнички садржалац деликта инјурије о коме сведоче римски текстови и *iniuria vindicatio*, термина који се јавља у формули *legis actio sacramento in rem*. Из овог покушаја је настала целокупна конструкција *праделикта*“.²⁰

Не постоји такав покушај, већ *регресивно посматрање* једног института. Из његове касније природе (дате у одредбама Закона XII таблица, али и у Дигестама) покушава се доћи до његових корена. Поред тога, *iniuria vindicatio* представља појаву (правну формулу) која, по својој природи, омогућава далекосежне закључке.

Катанчевић такође наводи: „Вујовић каже: ‘У ужем значењу инјурија упућује на штету причињену туђој личности *aut re aut verbis*. Она обухвата повреду њеног физичког (*iniuria re facta*), али и моралног интегритета’. Чини се да је ауторов закључак да је *iniuria re facta* ‘повреда физичког интегритета’. Ова дводеоба инјурије потиче из Дигеста“.²¹

Рекло би се да приликом одређивања карактера појединих облика инјурије треба скупа посматрати и радњу и последицу радње.²²

3. О ЗНАЦИМА И ПОЈМОВИМА

У ситуацији када постоје неодређена реч и неодређена реченица, лингвистички метод не може решити проблем. Потребно је, прво,

прекршаја. Ове процесне потребе поспешују процес секуларизације правних норми и обратно. Санкције нису могле покренути процес разградње пракримена, јер се може рећи да је од самих почетака нека идеја еквивалентности (компензације) пратила систем санкција. О томе на својеврстан начин сведоче санкције за *membre ruptum* и *os fractum*. Катанчевић у својим примедбама остаје тамо одакле је све кренуло (на терену правде) и не усуђује се да крене даље.

²⁰ А. Катанчевић, (2011), 415. Међутим, конструкција *праделикта* је настала на потпуно другачији начин. Приликом конструкције појма *Urdelikt*, Бауман уопште не употребљава лингвистички метод, вид. претходну фусноту. Бауман не говори о инјурији као *праделикту*, већ је сковао посебан термин. Он и не тврди да је у то време постојао термин који би означавао ову категорију. С друге стране, њега *iniuria* интересује искључиво као *contumelia*. Он сматра да су састављачи Јустинијанове кодификације били у заблуди када је реч о грчкој установи *hybris* (I. 4. 4. Pr.). По Баумановом схватању *hybris* није исто што и *contumelia*. Он мисли да *hybris* више представља *measuring rod*, него што указује на било какву деликтну категорију. „A working definition would be ‘the self indulgent misuse of energy or power, riding roughshod over the rights of others’“, вид. R. A. Vauman, 60. О појму *hybris* у грчком праву, вид. више на српском језику Сима Аврамовић, „*Hybris* у античкој Атини – правни аспекти и савремени изазови“, *Зборник Матице српске за класичне студије* 10/2008, 203–222.

²¹ А. Катанчевић, (2011), 414. Катанчевић наводи да се ту, у ствари, ради о два критеријума поделе (начин извршења и заштићено добро).

²² Вид. О. Вујовић, (2011), 421–424.

окренути се антрополошким истраживањима о карактеру примитивног језика и примитивних термина. Леви Строс сматра да, и поред неких сличности, постоји значајна разлика између метода научника и метода домаћег (*примитивног*) мајстора.

„Другим речима, и да се послужимо управо језиком домаћег мајстора, делови се скупљају или чувају према начелу ‘то увек може да послужи’. Ти делови имају, дакле, само упола одређену намену; она је, с једне стране, довољна да домаћем мајстору не буде потребан посебан алат и познавање свих заната, а, с друге стране, недовољна да би сваки део имао тачно и строго одређену намену. Сваки део представља скуп у исти мах конкретних и могућих односа; делови су оператори, а могу се употребити ради обављања било какве радње у оквиру једног типа“.²³

Може се рећи да је инјурија „оператор“ и да се може „употребити ради обављања било какве радње у оквиру једног типа“. Поставља се питање шта спречава њену употребу у сврху означавања и клевете, или, пак, увреде, о којој говори Катанчевић? Одговор је једноставан и очигледан. У томе је спречава то што морални интегритет, у то време, не може бити одвојен од физичког интегритета. Инјурија, као знак противправности, настаје у једном таквом свету („једном таквом типу“) и представља његов оператор. Међутим, она није само оператор, већ и генератор. Захваљујући свом неодређеном значењу она генерише нове деликте. Инјурија је врло погодна алатка за решавање нагомиланих проблема и за крпљење многих нових рупа.

„Могли бисмо, дакле, да кажемо да и научник и домаћи мајстор трагају за порукама. Домаћи мајстор скупља у неку руку већ пренесене поруке, попут оних трговачких приручника који, сажимајући дотадашња искуства из те области, омогућавају налажење економичног решења за све нове ситуације (ипак, под условом да оне спадају у исту врсту као и некадашње ситуације); док човек од науке, инжењер или физичар, увек рачуна са *оном другом поруком* која би се могла изнудити од саговорника, упркос његовом устезању да се изјасни о питањима за која одговори нису унапред били поновљени. Појам се тако указује као средство за *отварање* скупине са којом се ради, а значење као средство помоћу кога се врши њена *реорганизација*: она је не проширује и не обнавља, него се ограничава на то да добије жељену групу помоћу њених трансформација.

...Слика је ‘окамењена’, једносмислено везана за свесни чин који је прати; али ако су знак и слика која је стекла моћ означавања још без садржине, то јест немају истовремене и теоријски неограничене односе са другим бићима истог типа (што је привилегија појма),

²³ Klod Levi Stros, *Dvlja misao*, Beograd 1978, 58.

они су већ *пермутабилни*, то јест способни да узастопно ступају у односе са другим бићима, иако у одређеним границама, и, као што смо видели, под условом да увек образују један систем у коме ће се преиначење једног дела само од себе одразити и на све друге делове: на том плану, обим и садржина о којима логично говоре не постоје као два различита и допунска вида, него као нешто што је чврсто повезано²⁴.

Дакле, „дивља мисао“ не разликује форму и садржину. Инјурија²⁵ је (пре и у времену настанка Закона XII таблица) и по форми и по садржини једно те исто – знак противправности. За ову мисао је врло практично да се разне ситуације које за заједничку карактеристику имају то да представљају угрожавање туђег, пре свега, физичког интегритета, подведу под заједнички знак, знак *iniuria*. Помоћу овог знака (и његових подзнакова *membrum ruptum* и *os fractum*) се наново и наново врши „реорганизација“ и „трансформација“ „скупи-не са којом се ради“.

4. ЗАШТИТНИ ОБЈЕКАТ ИНЈУРИЈЕ

Без обзира на то ком ће се преводу реченице, која се налази у одредби у *Tab. VIII 4*²⁶ приклонити, ниједан истраживач не сме да сметне с ума да је превод неодређен. Због тога ову реченицу (*Si iniuriam alteri faxsit*) није могуће разматрати без њеног контекста у Закону XII таблица.

Tab. VIII, 4 изричито помиње деликт инјурију, али не даје никакав опис радње и последице извршења овог деликта. Поред садржаја и карактера ове одредбе, романисти су у недоумици и када је у питању њен однос с друге две одредбе које говоре о угрожавању телесног интегритета појединца.²⁷ Прва и најочљивија заједничка карактеристика свих ових одредби је да понашања која су санкционисале немају тако трагичну последицу какво би било лишење живота

²⁴ *Ibid.*, 60 61.

²⁵ Иначе, елементе класичног појма инјурије, око којих нема спора у науци, најбоље је изразио J. Plešcia, 272: *dolus*, зла намера, *animus iniurandi* (*dolus* се претпоставља); противправни карактер радње (противправност се не односи само на прекршај писаног права, већ и на прекршај обичајног права, *boni mores*) и инјурија је увек причињена без пристанка и противно вољи оштећене стране.

²⁶ Катанчевић указује на две врсте тумачења ове одредбе, А. Катанчевић, (2010), 289.

²⁷ *Tab. VIII 2* и *Tab. VIII 3*. Треба поменути да Полај, из Гајевих *Институција* (G. 3. 223), изводи доказ да и ови случајеви представљају деликт инјурију. Полај наводи како Гај каже да је ту реч о „другим инјуријама“, у односу на *membrum ruptum* и *os fractum*, E. Pólay, 26.

нападнутог лица.²⁸ На први поглед је то уједно и једина њихова везивна тачка. Међутим, не може се тек тако прећи преко чињенице да ове одредбе архаични законодавац ређа једну за другом. Он материју излаже по асоцијацијама. Зато међу овим одредбама треба тражити врло блиску везу и само подзнаке знака *iniuria*.²⁹

С друге стране, независно од законског контекста, нико не може порећи да термин *iniuria* означава противправност. Да ли то може да наведе на претпоставку да је инјурија некада могла представљати и ознаку за сва угрожавања поретка, за пра-*crimen*? Да би се одговорило на ово, као и на питање које носи наслов овог поглавља, пажњу треба усмерити и на друштвени контекст у коме су настале наведене одредбе.

„Уколико је у схватањима примитивног друштва постојао појам који је обухватао све радње које су са собом повлачиле освету, зар то једноставно није био појам *правде*, односно *неправде*? Ове идеје су биле у основи појмова *права* и *неправа* (*противправности*), који су се развили касније. Јавља се питање: У чему се разликују појмови *праделикта* и *неправде*?“, каже Кантанчевић.³⁰

Међутим, у примитивним заједницама не постоје појмови, већ *знаци*. Када је реч о друштвеним институцијама онда ту долази до појаве знакова правности и противправности (ово су искључиво друштвене категорије). Ту нема места за правду и неправду. Категорије правде и неправде нису само друштвене, већ се тичу и индивидуалног осећања сваког појединца.

Приликом негирања да је *iniuria vindicatio* могла представљати било какав деликт, па самим тим и деликт инјурије, Катанчевић тврди да се инјурија никада није односила на заштиту туђе имовине. Она је, по њему, једино обухватала нападе на тело и част.³¹ Он каже и да: „не постоји ниједан доказ да је Аквилијев закон обухватио један део заштитних објеката инјурије Закона дванаест таблица“. ³²

Међутим, Вотсон износи, на изворима заснован став, да одредбе које се налазе у *Tab. VIII 2* и у *Tab. VIII 3* стоје на почетку развоја

²⁸ Вотсон каже: „The provisions on injuries less than death to humans which are contained in the Twelve Tables“, Alan Watson, „Personal Injuries in The XII Tables“, *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis* (TR) 43/1975, 213.

²⁹ Вид. О. Вујовић, (2011), 415 и даље.

³⁰ А. Катанчевић, (2011), 415.

³¹ *Ibid.*, 419.

³² *Ibid.* Одмах затим Катанчевић каже: „једина подударност објекта заштите је поломљена кост роба, а чак и ту се не може са извесношћу тврдити да ли се у Закону дванаест таблица штити тело роба или имовина његовог власника, као што то чини Аквилијев закон“, *ibid.* Ко то може порећи да је роб предмет својине управо зато што нема морални интегритет?

римског права које се односи на живу имовину (које је постављено у каснијем Аквилејевом закону) и деликта инјурије, који обухвата и физичке нападе и клевету.³³

Катанчевић каже како је Закон XII таблица у другим одредбама такође штитио туђу имовину. Њему није јасно зашто онда и то није инјурија?³⁴ Одговор треба потражити у најстаријим временима (доба разградње пракримена). Тада се највреднија имовина налазила у колективној својини (*сфера одговорности колектива*).³⁵ Роб је тада морао бити вреднији део имовине којом управља искључиво патер фамилијас. Зато се роб виндицира. У таквим условима је крађа (*furtum*) за предмет могла имати само остале (економски мање вредне) покретне ствари.³⁶ Инјурија постепено (приликом разградње пра-

³³ A. Watson, 213.

³⁴ А. Катанчевић, (2011), 417. Исти аутор сматра да заштитни објекат инјурије, пре и у Закону XII таблица, не може бити *сфера приватних интереса патер фамилијаса (појединца)*, *ibid*. Он упорно превиђа чињеницу да је у најстаријим временима број заштитних објеката мали и да се зато они могу дефинисати само путем врло широких формулација. Он превиђа и став да се инјурија као пра *crimen* разграђује разградњом њеног некад јединственог заштитног објекта и да тако настају посебни деликти. Нико не може порећи, нити пориче, да многи од одвојених објеката и даље остају у сфери приватних интереса патер фамилијаса. Али, управо његова *световна одговорност* представља генератор разградње пракримена.

³⁵ Када колектив угрожава имовину другог колектива, онда избија рат. Пошто нема вишег друштвеног ауторитета који би могао решити спор, онда нема ни позивања на право, па ни знака противправности. Поставља се питање: Како онда настаје приватна својина? Познато је да Казер каже да је настанак својине вероватно повезан са гоњењем крађе, М. Kaser, 138. Међутим, пре ће бити да приватна својина настаје са секуларизацијом имовинских односа. Колективна својина никада нема потпуни секуларни карактер. (У романистици, чак постоји, како то Милошевић наводи, радикално мишљење да се „дивилни својински инструменти“ формирају тек крајем Републике, Мирослав Милошевић, „Проблеми Аграрног закона из 111. године п. Х.“, *Анали Правног факултета у Београду* 2/2007, 128).

³⁶ О томе на својеврстан начин сведочи процедура *lance et licio*, која је старија од Закона XII таблица. С друге стране, Бауман истиче да је крађа добар пример некомплетираних фрагментација урделикта. Код ње се кумулативно примењују санкције и компензаторног и некомпензаторног карактера. Он каже да специјални третман храмовске и јавне имовине говори о прекршајима који су скренули кривичном, уместо деликтуалном линијом током прве фрагментације урделикта. Касније, с појавом приватне својине, каже Бауман, приватна накнада постаје битна и јавља се основа деликата, R. A. Bauman, 55 и даље. Међутим, исправније је рећи да *furtum*, у ствари, угрожава *сферу религијске одговорности* патер фамилијаса [Живот члана колектива (следствено и његово убиство) припада *сфери религијске одговорности* колектива]. Нема препреке претпоставци да је и *furtum* био обухваћен пракрименом. Нема препреке претпоставци да је инјурија (као пракримен) тада могла означавати прекршаје којима се угрожава *целокупна сфера одговорности патер фамилијаса*. *furtum* се никако није могао први издвојити из пракримена, јер су њиме, и у Закону XII таблица, угрожени и туђа имовина и сакрални поредак. У овом закону су санкције за крађу искључиво пеналне и врло сурове. Дакле, прво се издвојила *светована инјурија* и настали су зачеци облигационог права. Кривично

кримена) почиње да означава *угрожавање сфере световне одговорности патер фамилијаса* као представника патријархалне породичне задруге, и управо је *iniuria vindicatio* најснажнији доказ таквог процеса.³⁷ Дакле, како се мења карактер друштва тако се мења и карактер инјурије, јер се истовремено мења карактер њеног заштитног објекта, а и одиграва се процес његове разградње. При том, не треба очекивати од инјурије као пракримена да кажњава баш све. Она реагује само на она понашања која угрожавају саме основе поретка.³⁸ Религија, слично томе, не реагује на лаж која нема већи значај. Тако се ни пра-*crimen* не осврће на обичну увреду. Обична увреда остаје и ван норми Закона XII таблица.

Инјурији се не може одузети карактер посебног деликта тврђњом о некаквом нееволутивном развоју римских деликата. Еволуције нема уколико нема континуитета. Континуитета нема уколико нема истог заштитног објекта. Проблем је у томе што управо наведене одредбе Закона XII таблица указују на исти заштитни објект. Континуитет његове заштите је могуће пратити кроз касније изворе, а и кроз изворе који говоре о периоду пре Закона XII таблица.

С друге стране, уколико Катанчевић сматра да се римски деликти нису развијали на еволутиван начин,³⁹ зашто онда управо на тај начин тумачи развој деликта увреде?⁴⁰ Такође, он изводи доказ да је инјурија као деликт „нешто квалитативно другачије од противправности“ из много каснијег Улпијановог сведочанства (*D. 47. 10.*

право се није издвојило, јер се не може издвојити оно што се није променило. Раније је све била кривица, јер концепт судбине посматра друштвене улоге као заслужене улоге.

³⁷ *Iniuria vindicatio* се постепено претвара у световни процес са световном опкладом. Дакле, из инјурије као пракримена, издваја се *световна инјурија*. Треба видети шта Казер каже. Он сматра да је процедура *legis actio sacramento* носила религијске печате (захваљујући заклетви), али да је касније изгубила тај карактер, М. Kaser, 398. Он каже да је архаична *vindicatio* и *contravindicatio* врло рано добила карактер прогресивне и објективне правничке процедуре, М. Kaser, 399. Казер каже и да се *legis actio sacramento in rem* тичала апсолутних права: *patria potestas, manus, mancipium*, власништво над робовима и стварима, М. Kaser, 397 и 138 139. Нема сумње да се Казер, приликом формирања овог става, никако није ослањао на лингвистички метод, упор. фн. 20.

³⁸ Ко може порећи да су патер фамилијас и породична заједница коју представља, саме основе друштвеног поретка?

³⁹ Казер говори супротно. Он каже да је класични концепт облигације представљао прогресивну креацију којој је претходила дуга еволуција, М. Kaser 166. Такође наводи да након претеча у Закону XII таблица, Аквилејев закон регулише питање штете претрпљене путем повреда (или уништења) робова или друге имовине, *ibid.*, 255.

⁴⁰ „Првобитни законски деликт увреде је прво проширен на поједине мање уобичајене, али друштвено непожељне случајеве. Посебним едиктима су у појам увреде укључени *ademptata pudicitia* и *convicium*“, А. Катанчевић, (2010), 302.

1. рг.).⁴¹ Приликом оваквог ослањања на Дигеста реч је о *регресивном посматрању једног института*, с циљем негирања постојања *pra-crimen* категорије.⁴²

5. СВЕШТЕНИЦИ И ПРА-CRIMEN

На почецима развоја сваког друштва најзначајнију улогу играју првобитни свештеници. Закон XII таблица носи трагове њиховог утицаја. Какве правне норме они могу стварати?

Карл Јунг у својој студији *Психолошки типови*, говори о интровертном и екстравертном типу личности. За интровертни тип личности каже следеће: „Ово мишљење лако се губи у безмерној истини субјективнога чиниоца. Оно ствара теорије ради теорије, привидно с обзиром на стварне или бар могуће чињенице, али с јасном склоношћу да од идеалнога пређе на чисто сликовито“.⁴³

„Израиљ не би имао својих пророка кад овај тип не би постојао. Интровертна интуиција поима слике које воде порекло из априорних, тј. наследством датих, основа несвеснога духа. Ови архетипови, чије је интимно биће неприступачно искуству, представљају талог психичкога функционисања низа предака, тј. милионским понављањем нагомилана и у типове згуснута искуства органскога постојања уопште. Стога су у овим архетиповима заступљена сва искуства која су се од давнина на овој планети догодила. Она су у архетиповима утолико јаснија уколико су била многобројнија и интензивнија“.⁴⁴

Може се рећи да су правда и неправда универзални људски архетипови. *Ius* и *iniuria* се подједнако могу односити и на правду и неправду, и на правност и противправност. Међутим, темељ правде се налази у апсолутности (схватање шта је праведно се мења током времена, али не и захтев за апсолутизацијом тих вредности), а темељ људских установа у конкретизацији правде. Конкретизација производи другачији квалитет – правност. Знак правде је сишао међу људе много пре Закона XII таблица и одмах узео обличје знака противправности. О томе сведочи легисакциони поступак и *iniuria vindicatio*.⁴⁵

⁴¹ А. Катанчевић, (2011), 416 417. Овде Катанчевић говори о посебном квалитету деликта инјурије, али не иде даље од те констатације.

⁴² То је само друга страна еволутивног посматрања појава. Иако Катанчевић, на истом месту, допушта могућност да је ово инјурија класичног права, његов методолошки поступак нема оправдања. Он прецењује домашњ једног сведочанства из извора класичног, или, можда, и посткласичног периода.

⁴³ Karl Gustav Jung, *Psihološki tipovi*, Novi Sad 1977, 416.

⁴⁴ *Ibid.*, 436 437.

⁴⁵ Стари Грци су често, како то Аврамковић каже, „релативизовали значај писаног права“. Он наводи да су они често кориговали законе позивањем на

Свет људи тражи конкретне описе и стандардизоване формуле. Конкретизација је произвела посебне облике знака противправности (пракримена). То је процес који ни свештенички ум није могао да избегне. Конкретизација погодује процесу секуларизације правних норми. Очигледно је да су облици инјурије (телесних повреда) у Закону XII таблица изражени стандардизованим правно-језичким формулама (*membrum ruptum* и *os fractum*), које указују на специфичне повреде. Оне су затим поређане по тежини последице. Одредба о *iniuria*, иако сама по себи неодређена, није могла проузроковати злоупотребе, јер је прецизирана захваљујући законском контексту у коме је дата. Из овог контекста је потпуно јасно да је за законодавца тело било битније од части. Пре Закона XII таблица ситуација није могла бити ништа боља. Да ли је одредба о *iniuria* Закона XII таблица могла садржати зачетке деликта увреде? Може бити. Али, зачеци нису исто што и формирано деликт увреде.

6. ПОЧЕТАК ИЗДВАЈАЊА ПОСЕБНИХ ДЕЛИКАТА, САДА ИЗ СВЕТОВНЕ ИНЈУРИЈЕ

Приликом анализирања овог процеса, треба поћи од Даубеових ставова: „Не може бити сумње да је термин инјурија означавао било који незаконит акт, или у чак још општијем смислу, противправност акта као таквог. Нема сумње ни да је ово значење присутно у Закону XII таблица: оно је, неко ће рећи, старо колико и сама реч, формирање *in-iuria* је толико јасно да би произвело било какве погрешне интерпретације. Аутори Закона XII таблица су, онда, морали и кидање уда или лом кости видети као инјурију исто као и шамар у лице. Обратно, шамар је далеко од тога да представља суштину инјурије. Другим речима, инјурија је у овом случају реализована у неком спољном акту исто као и код *membrum ruptum* и *os fractum*: противправност као апстрактна категорија једноставно не може бити кажњива. Такође, упркос чињеници да су *membrum ruptum* и *os fractum* форме инјурије не мање него ударац, и да је ударац „израз“ инјурије не мање него остали деликти, Закон XII таблица подесно назива ударац инјуријом како би га разликовао од *membrum ruptum* и *os fractum*. Зашто? У случају *membrum ruptum* или *os fractum* нема потребе за законодавца, тужиоца или браниоца, да се прибегне општем појму. Ситуација може бити описана једноставним језиком: постоји

правичност, односно осећај правичности *gnome dikaiotate*, вид. Sima Avramović, *Isejevo sudsko besedništvo*, Beograd 2000, 30 31. Међутим, закони код Римљана уживају мало већи ауторитет, а расправе о њиховом значењу више воде рачуна о језичком и другим врстама тумачења норми, него о правичности. Отуда, супротно од оног што Катанчевић каже, *iniuria* пре може имати значење противправности него неправде. Зар прве норме нису каузалног карактера?

човек чије су кости сломљене и човек који је то урадио... Одредбе о инјурији су многоврсније: ударац у уво, ударац у стомак и тако даље. Оне не могу бити на прави начин насликане; сем уколико законодавац не реши да изнесе дугу листу која ће увек бити некомплетна“.⁴⁶

Може се закључити да је узрок процеса реорганизације световне инјурије (који је довео до знакова *membrum ruptum* и *os fractum*) језичко-правнотехничке природе.⁴⁷ Можда би се могло рећи да су *membrum ruptum* и *os fractum* издвојени у посебне категорије инјурије и пре Закона XII таблица.⁴⁸

Даубе каже да ће тужилац упутити магистрата на своје упадљиво видљиве повреде и рећи да је оптужени *broken his limb* или *fractured his bone*.⁴⁹

Код *membrum ruptum* и код *os fractum*, реч је о типичним случајевима који се због тога могу изразити стандардизованим

⁴⁶ D. Daube, 402.

⁴⁷ А како је код Даубеа: он сматра да су *membrum ruptum* и *os fractum* посебни деликти („each deal with one definite delict“). С друге стране, он истиче да су прекршаји који су подведени под одредбу о *iniuria* врло разнолики, *ibid.* Изгледа као да Даубе, у суштини, ова три деликта и не види као посебне случајеве једног деликта, инјурије. Чини се да он у законодавчевом ређању ових одредби једне за другом види само својеврсни „технички“ поступак који доприноси ближем одређењу одредбе о *iniuria*. „It is thus perfectly understandable why the XII Tables opposed to *membrum ruptum* and *os fractum* on the one hand, unlawfulness, *iniuria*, on the other, as refering in this technical connexion to blows with no serious consequences“, D. Daube, 403. На основу свега овога се може извући закључак да, у суштини, Даубе не види инјурију као било какав посебан деликт. Својеврсна паралела се може повући са његовим истраживањем класификације контраката и њеног односа са појмом *consensus*. Он каже да су врсте контраката, сем консесуалних, изведене на основу упадљивих спољних радњи (реални, вербални и литерарни). То не значи да *consensus* код ових контраката није играо најзначајнију улогу, каже Даубе (*ibid.*, 398). Дакле, ево прилике да се уз помоћ ових Даубеових ставова извуче један шири закључак: Где нема упадљивих радњи прибегава се општем појму из правно техничких разлога. Исто тако, где су радње и њихове последице упадљиве и типичне, формира се стандардизована језичка формула. На тај начин се (услед језичко правнотехничких узрока) инјурија реорганизује и започиње процес настајања посебних деликата. Започиње, али, да ли се довршава? Чини се да је очигледно да санкције нису биле покретач процеса диференцијације деликата из првобитне инурије, већ је тај покретач језичко правнотехничке природе.

⁴⁸ Како је код Плесјеа: он сматра да су *malum carmen*, *occantatio*, *membrum ruptio* и *ossis fractio* настали пре Закона XII таблица. Међутим, он сматра да су ове одредбе укорене у *fas* и да су зато старије од одредбе у *Tab. VIII 4.*, која је потпуно секуларна, J. Plescia, 275 276. Овде треба додати да процес секуларизације норми још увек (ни у времену Закона XII таблица) није потпуно секуларизовао реч. Реч поседује најчвршћу везу са оностраним. Зато још увек нема деликта увреде. С друге стране, Бауман истиче како је фрагментација праделикта почела у, како каже, „прелитерарном“, „оралном добу“, R. A. Bauman, 47 48. Та претпоставка је основана. Антрополошка истраживања кажу да и примитивни народи, неписмени народи, познају врло развијене класификације, које преносе с колена на колена.

⁴⁹ D. Daube, 403.

језичким формулама. Код лакших облика повређивања таква језичка стандардизација није могућа, јер су они разноврснији. Једина заједничка карактеристика им је да су све то лакше телесне повреде. Зато је за ове случајеве и предвиђена блажа санкција.

Код случајева који потпадају под одредбу о *iniuria* у Закону XII таблица, Даубе лепо истиче: „Нема упадљиве штете која би привукла његову пажњу“.⁵⁰ Овде Даубе налази потпуно оправдање за употребу оштег израза *iniuria* (противправност). Такође, увреда, наставља Даубе, не производи ни телесну повреду нити било какав телесни бол. „Она се назива *iniuria*, јер преступник није учинио ништа друго сем што је повредио своју жртву“.⁵¹ Чини се да Даубе не види препреку да одредба о *iniuria* Закона XII таблица обухвати и обичну увреду.

Остаје чињеница да је Закон XII таблица био посебно фокусиран на упадљива физичка повређивања. Оно што није било упадљиво није ни привлачило његову посебну пажњу. Да је законодавац размишљао о увреди, сигурно би је и стандардизовао кроз посебну правно-језичку формулу. Зато се може рећи да је одредба о *iniuria* имала у виду остале физичке повреде⁵² и да облици превода реченице *si iniuriam alteri faxsit*, које су теоретичари до сада понудили, нису од превеликог значаја.

Дакле, чак и након наступања процеса издвајања посебних знакова, језички издвојени деликти су, у суштини, још увек сматрани само облицима деликта исте садржине, деликта инјурије. Наравно да противправност, као таква, не може бити кажњива. То је зато што људске установе за разлику од божанских захтевају конкретизацију. Човек тражи опис радње и последице. Тражи доказ, јер не зна све. Уколико је и даље реч о јединственом заштитном објекту, онда је и даље реч о облицима истог деликта.

7. МОРАЛНИ ИНТЕГРИТЕТ И МАГИЈА

Пошто је утврђено да се, по Закону XII таблица, физичким актима могао угрозити, пре свега, туђи физички интегритет, ред је да се позабавимо питањем: да ли је Закон XII таблица поседовао одредбе које су кажњавале угрожавање туђег моралног интегритета, а које би било извршено речима? Претходно се треба осврнути на закључак који

⁵⁰ *Ibid.* Мисли се на пажњу магистрата који одлучује о повреди.

⁵¹ *Ibid.*, 403, фн. 63.

⁵² И Полај сматра да се одредба у *Tab. VIII 4.* морала односити на телесне повреде. Он каже да Закон XII таблица није познавао било какву *iniuria extra corpus*. Полај каже да ако Закон XII таблица после прве две варијанте инјурије (*membrum ruptum* и *os fractum*) говори у континуитету о неким другим инјуријама, онда то може бити само *iniuria in corpus*, Е. Pólay, 27 (упор. фн. 57 у овом чланку).

је изнео Роско Паунд (*Roscoe Pound*). Он напомиње да се (када год је реч о индивидуалним интересима) увек, пре свега, има у виду интерес нечије части. Дакле, углед храброг човека у одређеној заједници, подвлачи Паунд. Он каже да је у Грчкој сваки напад на нечију личност био квалификован као *хиприс* (*contumelia*). Значи, повреда части, увреда, била је њена есенцијална тачка, а не повреда тела, истиче он. Паунд закључује да је *iniuria*, у Риму, изворно указивала на увреду. Међутим, по Паунду, она почиње да означава било које намерно угрожавање туђе личности. Тамо је она производила такве последице на систем санкционисања да је он био концентрисан на одмеравање накнаде, не с обзиром на карактер и степен нанете телесне повреде, већ с обзиром на степен повреде части и с обзиром на степен жеље за осветом, закључује Паунд.⁵³ То што Закон XII таблица прво говори о тешким телесним повредама, а онда о *iniuria*, не иде у прилог става Роска Паунда. Ова околност упућује на другачији ток мисаоног процеса законодавца. Он увек има у виду оно што је Даубе истакао – видљив физички акт који је могуће јасно описати.

Очигледно је да одредба у *Tab. VIII 4* кажњава разна понашања, која за једину заједничку карактеристику имају ниски интензитет телесне повреде. Законодавац сматра да је ургентније да прво делује по питању тешких физичких повреда, па затим лакших. Значи, неће бити да је овде пресуднији степен повреде нечије части, како то Паунд каже, већ степен друштвене опасности.⁵⁴

За постојање било каквог посебног деликта, потребан је посебан назив. Оно што је, на први поглед, налик на некакав могући назив за клевету или увреду, налази се у одредбама:

Tab. VIII 1. a: Qui malum carmen incantassit...

Tab. VIII 1. b: Si quis occentavisset sive carmen condidisset, quod infamiam faceret flagitiumve alteri.

Поставља се питање да ли се Закон XII таблица, у већ наведеним одредбама, односио на магију или пак на клевету, као још један од случајева инјурије? Мишљења су подељена, јер су и извори подељени. Плиније каже да се овде ради о магији, а Цицерон да се овде ради и о клевети.⁵⁵

⁵³ R. Pound, „Interests of Personality“, *HLR* 4/1915, 357.

⁵⁴ Вид. О. Вујовић, (2011), 415 421. Што је мањи интензитет кажњивог угрожавања телесног интегритета, то је већи његов морални значај. Тај морални значај је, у примитивнијим заједницама, ипак, већи код озбиљнијих телесних повреда. Докле год нема јасно разграниченог моралног од телесног интегритета, не може бити ни увреде. Једино може бити неких зачетака деликта увреде (што је мањи интензитет кажњивог телесног угрожавања, то је његов морални значај већи). Зачеци нису исто што и формирано деликт увреде.

⁵⁵ Plinius, *Naturalis Historia* 28, 2, 10 17; Cicero, *Tusculan Disputationis* 4, 2, 4, вид. Carolus Georgius Bruns, *Fontes Iuris Romani Antiqui*, Tübingen 1909⁷, 28.

Плесја наводи да су, по сведочењу Феста (*Festus*),⁵⁶ преци Римљана користили реч *occentare* у исту сврху ради које су правници, његови савременици, користили израз *convicium facere*.⁵⁷ Дакле, за нешто што је урађено гласно и са одређеним певачким модулацијама како би се могло чути са веће дистанце, срачунато да буде *turpe* (прекршај), јер се веровало да је учињено *non sine causa*.⁵⁸ Овај извештај Феста, с обзиром на његову удаљеност од времена настанка израза *occentare*, изазива сумњу. Поставља се питање: Како се може веровати да је Фест исправно разумео контекст у коме је употребљен овај израз?

Condo значи „направити, компоновати.“ У овом контексту, *condo* упућује на састављање формуле за клетву, упућује на тзв. црну магију. Суровост у кажњавању Плесја објашњава тиме што су архаична друштва, друштва части и као таква инфамију сматрају озбиљним умањењем части.⁵⁹ Међутим, сурово кажњавање овде има сасвим другачији узрок (о чему ће касније бити речи).

У литератури је много дискутовано о одредбама које се налазе у *Tab. VIII 1*. Не само да постоји жива расправа у погледу питања значења појединих речи и фраза, већ постоји и значајна неслаганост у погледу питања које су речи и фразе заправо биле саставни део оригиналног закона. Рајвз (*Rives*) наводи да ниједан аутор, сем Манфрединија (*Manfredini*), не сумња у аутентичност пасуса који је цитирао Плиније. Нико не сумња ни у први део који је цитирао Цицерон када говори о садржају Закона XII таблица, *si quis occentavisset*, каже Рајвз. У вези с другим делом који је Цицерон цитирао *sive carmen condidisset, quod infamiam faceret flagitumve alteri*, једни сматрају да је он био оригинални део Закона XII таблица, а други да он није био оригинални део Закона, већ да је плод каснијих интерпретација, James B. Rives, „Magic in the XII Tables Revisited“, *The Classical Quarterly* 52/2002, 280.

⁵⁶ Festus, 190, 32 L.

⁵⁷ J. Plescia, 276. Цицерман такође наводи да су одредбе у *Tab. VIII 1a* и *Tab. VIII 1b* својеврсне претече (*forerunner*) деликта *convicium*, Reinhard Zimmermann, *The Law of Obligations, Roman Foundations of the Civilian Tradition*, Oxford 1996, 1053-1054. Чини се да је Бирксов циљ да докаже да је *actio iniuriarum* проширена на *occentatio* пре апсорпције *convicium* а и да је то била почетна тачка апсорпције осталих едиката, Peter Birks, „The Early History of Iniuria“, *TR* 37/1969, 204 и даље. Полај каже да је реч *convicium*, у преткласичном периоду означавала клевету, E. Pólay, 105. Она је, по његовом мишљењу, у формалном континуитету са *iniuria* у *Tab. VIII 4*, *ibid.* „This offended the ears of the candidate, as a part of his body, and in this way his honor, reputation and, through breaching the peace by a riotous behavior, it disturbed the order of the state, as well“, *ibid.* *Convicium* преткласичног периода, је, по Полају, угрожавао и туђу личност (*with personal „edge“*, *ibid.*) и јавни ред и мир, *ibid.* Као што је већ напоменуто, Катанчевић, такође, сматра да је, како га он назива, деликт увреде (мисли се на одредбу у *Tab. VIII. 4*) добио проширење у едиктима *ademptata pudicitia* и *convicium*, вид. фн. 40. Он, иначе, истиче да модерна романистика под појам *convicium* подводи и оно што се данас назива клеветом, вид. А. Катанчевић, (2010), 296.

⁵⁸ J. Plescia, 276.

⁵⁹ *Ibid.*

С друге стране, каже Плесја, црна магија је сматрана великом претњом друштву и самим тим врстом јавног преступа.⁶⁰ Он лепо наводи да је тек у другој пловини II века пре Хр. уз термин *carmen* припојена реч *libellus*. Тако су *libellus famosus* и *carmen famosum* постали еквивалентни појму клевете. По његовом мишљењу, овде већ може бити речи о својеврсном данку процесу еманципације *ius*-а од *fas*-а.⁶¹

Равјз, поводом дилеме коју су отворили Плиније и Цицерон, одговоре аутора дели на три групе.⁶² Прави критеријум за поделу ставова које су теоретичари изнели поводом овог проблема је, уствари, садржан у питању на које теорије покушавају да одговоре: *да ли је Закон XII таблица санкционисао и клевету?* (јер је несумњиво да је у одредбама у *Tab. VIII 1.* кажњавана примена магије).⁶³ По том критеријуму постоје две групе аутора. Једна група то дозвољава, а друга не. Нема никакве суштинске разлике између Рајзове прве и друге групе аутора. Чини се да Рајзова схватања, у суштини припадају тој заједничкој групи, јер он, како сам каже, не види магију и клевету као искључиве алтернативе, већ као тачке истог спектра.⁶⁴

Кажњавање магије смртном казном указује на то да јој се придаје велики значај, односно да се верује у њено дејство. То значи да друштво још увек није потпуно спремно за секуларну реч, за клевету, или увреду.⁶⁵ Чини се да је то основни разлог одвојеног егзистирања одредби о магији у Закону XII таблица. Магија исто као и правда до-

⁶⁰ *Ibid.*

⁶¹ J. Plescia, 277.

⁶² J. B. Rives, 284 290. Ово је врло значајна студија о магији у Закону XII таблица, јер систематизује све ставове које је литература изнела о овом проблему. Ова Рајзова подела је усвојена од О. Вујовић, (2010), 275 277. Међутим, од те поделе треба одустати. Треба одустати и од става да су одредбе у *Tab. VIII 1.* корени деликта *convicium*. Одредбе у *Tab. VIII 1.* сигурно не могу бити још један облик деликта инјурије (*iniuria*). Инјурија се, као знак противправности, у ово време, односила на случајеве угрожавања, пре свега, физичког интегритета (*сфере световне одговорности патер фамилијаса*), а санкционисање тзв. вребалних деликата настаје тек од средине Републике. Магијом се, такође, угрожава туђи, пре свега, физички интегритет. Управо је магија оно што знацима *occentare* и *incantare* дарује битно другачији квалитет него што га има инјурија као световни знак противправности.

⁶³ Друга страна тог питања изгледа овако: да ли је у праву Плиније, или је у праву Цицерон?

⁶⁴ Вид. J. B. Rives., 285.

⁶⁵ Бауман каже да се у примитивним, „прелитерарним“ друштвима увреда (*insult*) могла причинити једино усменом, а не и писаном речју. Из неких разлога се, каже он, грчка клевета (*defamation*) никада није померила од својих корена, R. A. Bauman, 62. Међутим, пре ће бити да у „прелитерарној“ фази, а као што се може видети и неко време након наступања „литерарне“ фазе, људи верују да речима непосредно креирају догађаје у материјалном и у оностраним свету. Зато се тим речима не може увредити.

лази из оностраниг, али за разлику од правде не мења природу силаском међу људе. Смрт је копча с оностраним. Због тога се те одредбе не могу довести у било какву везу с инјуријом. Увреда и клевета могу настати тек с потпуним ослобођењем изговорене речи од мистичног света.

Тек је *edictum generale de iniuriis aestimandis* промовисао тужбе *in factum* како би оне покриле штете нанете туђој репутацији, наводи Плесја. Након њега следи *edictum de convicio*. Плесја истиче да је овај едикт један од најранијих примера новог типа едиката који су мењали и развијали материјално право.⁶⁶

Чини се да се једина сличност између магије с једне, и клевете или увреде, с друге стране, огледа у томе да је за причињење и једне и друге и треће неопходна употреба речи. Неопходна је и вера у снагу речи. Међутим, та вера је квалитативно различита. Код магије, речи својом мистичном снагом непосредно креирају догађаје и у оностраном и у оностраном свету (јер су ти светови нераскидиво повезани). Зато код магије речи угрожавају, пре свега, нечији физички интегритет. Људи оштро реагују на такав говор, јер у њему виде врло моћну материјалну силу. Код клевете (а и увреде) оне утичу на ставове других људи о оклеветаној особи и тиме посредно утичу и на њену судбину (овде оне угрожавају нечији морални интегритет). Домаћи мајстор је прилично зависан од природе. Зато он није у стању да потпуно јасно разлучи морални од телесног интегритета. Зато је морално подређено телесном. С друге стране, телесно се постепено и мукотрпно ослобађа мистичног. Том процесу погодује практична, процесна потреба за језичко-правном формулацијом упадљивих случајева физичког повређивања. Тако се ови случајеви подводе под стандардизоване формуле.

8. ОДГОВОРИ

Након пређеног пута у полемици, а имајући у виду претходно изнети Аристотелов савет, ево одговора.

Iniuria је од раних времена била знак противправности.

Управо је због тога означавала пра-*crimen*.

С процесом издвајања *световне* инјурије из пракримена настаје облигационо право и истовремено настаје инјурија као деликт.

У времену доношења Закона XII таблица не може бити деликта увреде, а не може бити ни клевете. Како да их буде када реч још увек није секуларизована?

⁶⁶ J. Plescia, 283. Он инсистира да су формуле тужби свих едиката који следе након *edictum generale de iniuriis* засноване на формули коју је предвидео тај едикт.

Издавање посебних прекршаја из пра-*crimen* категорије запо-чиње из практичних, процесних разлога. Ту релаксацију је омогућио развој друштва који је произвео умножавање нових вредности и нових заштитних објеката. Започео је процес у коме је телесни интегритет постепено добијао световни значај. Исто тако и имовински интереси. Све то је омогућило постепени настанак *световне* инјурије и облигационих односа. Зато у оквирима инјурије Закона XII таблица остаје све оно што угрожава световни поредак, што не производи смрт и што није забрањено смртном казном.

С друге стране, правно-језичка формулација упадљивих повреда има тежњу да, преко посебних формула, тим повредама постепено подари посебне заштитне објекте и да тако формира посебне деликте. Међутим, овде она никада није довршила тај процес. Том приликом је за савезнике имала и санкције. Превагу је однела сфера световне одговорности патер фамилијаса као шефа породичне за-друге, јер су неке друге одредбе Закона XII таблица још увек биле под јаким утицајем магије и религије.⁶⁷ Касније, патер фамилијас више није основа поретка, али то није ни обичан појединац. Заштитни објекат инјурије је изгубио на значају, али је остало врло опште значење које је реч *iniuria* носила са собом. Зато се у њене оквире почиње трпати све што се не може стандардизовати одговарајућом једноставном формулом.

Ognjen Vujović, LL.M

Assistant Lecturer

University of Priština – Kosovska Mitrovica Faculty of Law

INIURIA AS A TORT

Summary

Iniuria has been a sign of illegality from early times. Therefore, it signified pre-*crimen*. During the process of secular *iniuria* separation

⁶⁷ Плесја као деликт инјурију у Закону XII таблица види само деликт који је наведен у одредби *Tab. VIII 4*. Овај деликт је, по њему, децемвирска иновација и потпуно световна норма, *ibid.*, 275 и 287 288. Он наводи и да су *occenatio*, *membra ruptio* и *ossis fractio* вероватно укоренењени у *fas*, а *iniuria* у *ius*. Исти аутор каже да су претори били ти који су постепено под инјурију подвели бројне преступе. Међу њима и *membra ruptio*, *ossis fractio*, *convicium*, *adtemptata pudicitia*, *ibid.*, 287 288. Он каже и да је *ius* постепено истискивало *fas* и да је паралелно са тиме *iniuria* секуларизовала наведене прекршаје. Он истиче да је *iniuria* играла важну улогу у процесу еволуције од *fas* до *ius*, *ibid.*, 289). Међутим, насупрот Плесји, треба рећи да норме о *membra ruptum* и *os fractum* (у Закону XII таблица) нису религијског карактера.

from pre-crimen, obligation law is appeared and occurred as a tort iniuria as well. In the time of passage of XII Tables there can be neither defamation tort nor defamation. How can they exist unless the word has been secularized yet? A key role in the process of offence of iniuria decomposition was played by the need for legal-linguistic standardization of striking physical injuries through special legal formula (membrum ruptum and os fractum). This standardization has got the tendency, by typical cases and through special formula, to provide a gradual special protection to special values, and form separate assaults. However, that process has never been completed yet.

Key words: *Iniuria. – Pre-crimen. – Membrum ruptum. – Os fractum. – Insult.*